

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NİZAMİ adına ƏDƏBİYYAT İNSTİTUTU

Əlyazması hüququnda

NİGAR RAMİZ qızı ƏLİYEVƏ

Q.Q.MARKES YARADICILIĞI VƏ 1960-80-Cİ İLLƏR
AZƏRBAYCAN NƏSRİNDƏ POETİKA MƏSƏLƏLƏRİ

5716.01. – Azərbaycan ədəbiyyatı

5718.01. – Dünya ədəbiyyatı (Kolumbiya ədəbiyyatı)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2016

Dissertasiya işi AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun XX əsr (sovet dövrü) Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Şirindil Həsən oğlu Alışanov**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponentlər: **Qorxmaz Həsi oğlu Quliyev,**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rafiq Yusif oğlu Əliyev
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Aparıcı müəssisə: **Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi və Dünya ədəbiyyatı kafedraları**

Müdafiə “_____” _____ 2016-cı il saat ____-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdindəki filologiya üzrə elmlər doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilən dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.01.131 – Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1143, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti 115, Akademiya şəhərciyi, AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron Akt zalı (IV mərtəbə)

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat “_____” _____ 2016-cı ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor:

İmamverdi Yavər oğlu Həmidov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. XX əsr ədəbi fikrinin dünya ədəbiyyatı ilə əlaqələrinin çağdaş elmi meyarlar zəminində tədqiqi ədəbiyyatşünaslığın mühüm problemlərindəndir. Dünya ədəbiyyatında gedən ideya-estetik proseslərin Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri hakim ideoloji çərçivələrə görə istənilən səviyyədə təhlil olunmurdu. Şübhəsiz elmi-nəzəri fikirdə bu mövzuda müəyyən qənaətlər mövcuddur. Lakin dünya ədəbiyyatına yön verən yazıçıların yaradıcılıq təcrübəsi fonunda Azərbaycan nəsrinin konkret faktları əsasında araşdırmalar hələ də aktuallığını saxlamaqdadır.

Latın Amerikasını ədəbiyyatı ispanidilli ədəbiyyatın mühüm bir hissəsidir. Təməlinə M. de Servantesin dayandığı bu ədəbiyyatın parlaq nəsr təcrübəsi mövcuddur. Kolumbiya ədəbiyyatı və xüsusilə Qabriel Qarsia Marques nəsrini bütün yönümlərdən çağdaş dünya nəsrinin ədəbi-estetik etalonlarından biri sayılmaqdadır. Kolumbiyanın yaşadığı ağır sosial şərait, ziddiyyətli əxlaq və həyat tərzini, mozaik folklor və özünəməxsus mədəniyyət özəllikləri dünya ədəbiyyatında yeni poetik sistemli nəsrin doğuşu və formalaşması üçün zəmin olmuşdur. Q.Q.Markesin 1967-ci ildə nəşr olunan dünya şöhrət qazanmış “Yüz ilin tənhalığı” romanı nəinki Kolumbiya ədəbiyyatının, bütövlükdə Latın Amerikasını nəsrinin ötən yüzilliyinin ədəbi-estetik yekunu sayıla bilər. Tənqidçilərin və ədəbiyyatşünasların “möcüzəli realizm”, “fantasmaqorik nəsr”, “mifoloji realizm” adlandırdığı bu nəsr poetikası dünya ədəbiyyatının çox maraqlı bir dövrünün başlanğıcı oldu.

Dünyanın başqa ədəbiyyatları kimi Azərbaycanın 1960-80-ci illər nəsrinə Q.Q.Markesin ciddi təsiri bədii və ədəbi-nəzəri prosesdə öz təsdiqini tapmışdır. Q.Q.Markes irsinə müasir Azərbaycan reallığında mövcud olan demokratik elmi prinsiplər mövqeyindən yanaşılmalı və bu kontekstdə 1960-1980-ci illər nəsrinin, o cümlədən Anar, Y.Səmədoğlu, Elçin, Ə.Əylisli, M.Süleymanlı, A.Məsud kimi yazıçıların əsərləri müqayisəli-tipoloji aspektdə öyrənilməlidir. Göstərilən yazıçıların yaradıcılığının poetik özəlliklərini bu yolla daha obyektiv araşdırmaq mümkündür.

Mövzunun işlənməsi. Ədəbi təsir problemi çoxanlamlıdır və onun meyarları subyektiv və obyektiv tərəfləri ilə mövcuddur.60-80-ci illər Azərbaycan nəsrində yaradıcılıq axtarırlarının bəhrəsi olan yeni ədəbi təcrübə, üslub, poetika rəngarəngliyi haqqında dəyərli əsərlər yazılmışdır. Q.Q.Markes nəsrinin dünya ədəbi fikrinə təsiri dünya tənqid və

ədəbiyyatşünaslığında olduğu kimi Azərbaycanda da görkəmli yazıçı və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən təhlil olunmuşdur.

Magik realizm poetikasının özəllikləri A.Albertonun, B.Roanın, A.Dessanın, F.Brasonun, B.Kuteyşikovanın, L.Ospavatın, B.Zemsovun, B.Buquonun, A.Qribanovun, Y.Borevin, B.Andreyevin, B.Stolbovun, Q.Quliyevin, K.Abdullanın, R.Kamalın, C.Yusiflinin, A.Məmmədovun, A.Quliyevanın, yazıçılardan Anarın, Ə.Əylislinin, K.Abdullanın, A.Məsudun, M.Süleymanlının, Y.Əliyevin elmi-tənqidi yazılarında öz geniş elmi və ədəbi-təcrübi həllini tapmışdır. Türkiyədə və başqa ölkələrdə çap olunmuş qiymətli nəzəri yazılar da mövzunun işlənməsi baxımından diqqət çəkməkdədir.

Dissertasiyanın elmi yeniliyi. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ilk dəfə Q.Q.Markes yaradıcılığı ilə 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinə ədəbi-estetik dəyərlər baxımından müqayisə edilmiş, dünya ədəbiyyatının böyük nümayəndəsinin çağdaş Azərbaycan nəsrinə təsiri sənətkarlıq müstəvisində öyrənilmişdir. Ədəbi təsir fəlsəfi-estetik, poetik dəyərlər baxımından elmi təhlilə cəlb edilmişdir. Q.Q.Markes yaradıcılığında folklor-mif kökləri, ədəbi-bədii qaynaqlar, sosial gerçəklik, süjet və kompozisiya ustalığı, fantastik realizm fenomeni, karnaval estetikası, təhkiyə özəlliyi, ritm-intonasiya sənətkarlığı 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinin axtarıları fonunda araşdırılmışdır.

Bu baxımdan yeni Azərbaycan nəsrinin Azərbaycan-türk mifologiyasına, folklor yaddaşının dərin qatlarına, milli nəsr ənənələrinə qayıdışı ilə Cənubi Amerika nəsrinin, Q.Q.Markesin nümunəsində Kolumbiya nəsrinin ruh-ovqat bağlılığı, üslubi-poetik yaxınlığı və fərdiliyi tədqiq olunmuşdur.

Dissertasiya işinin məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin əsas məqsədi 1960-80-ci illər yeni Azərbaycan nəsrini milli köklərlə bərabər, dünya ədəbiyyatı kontekstində, konkret olaraq Q.Q.Markes yaradıcılığı fonunda təhlil etmək, bu sahədəki boşluğu doldurmaq, söylənmiş ayrı-ayrı mülahizələri ümumiləşdirmək və vahid elmi konsepsiya şəklində təqdim etməkdir.

Dissertasiyada aşağıdakı vəzifələrin gerçəkləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

– 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinin yenilik dəyərlərini müəyyənləşdirmək;

– mifologiya-folklor ənənələrinə bağlılığın tipoloji faktı kimi Q.Q.Markesin “Yüz ilin tənhalığı”, “Patriarxın payızı” və s. əsərlərinin nümunəsində poetika axtarıqlarının təhlili;

İspan, rus və başqa dünya ədəbiyyatşünaslarının elmi-nəzəri fikirləri kontekstində yeni Azərbaycan ədəbiyyatının ədəbi nailiyyətlərini dəyərləndirmək;

– Magik realizm təcrübəsinin mahiyyətini açmaq və Azərbaycan nəsrini bu anlamda qiymətləndirmək, milli-mənəvi özünəməxsusluqla, ümumibəşəri özəlliklərin poetikada əksini tapan məqamlarını təhlil etmək.

Tədqiqatın obyektı. XX əsr dünya nəsrinin böyük nümayəndəsi, Nobel mükafatı laureatı, Kolumbiya yazıçısı Q.Q.Markesin “Yüz ilin tənhalığı”, “Patriarxın payızı” əsərlərinin poetikası fonunda 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinin ədəbi-estetik təcrübəsi.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmetini ədəbi təsir kontekstində 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinin poetikası özünəməxsusluğunun təsdiqi təşkil edir.

Dissertasiyada istifadə olunan metodoloji prinsiplər. Dissertasiya işində bütöv sistemli təhlil, xüsusilə müqayisəli-tipoloji təhlil prinsipləri əsas götürülmüşdür.

Ədəbiyyatşünaslıq poetikası (M.Baxtin, M.Lotman, Y.Kristova, İ.Həbibbəyli, Q.Quliyev, Ş.Alışanov, C.Yusifli və b.) ilə dilçilik poetikasının (R.Yakobson, T.Hacıyev, K.Abdulla, K.V.Nərimanoğlu və b.) nəzəri məsələlərinin vəhdəti diqqətə alınmış, ədəbi təsir problemi mexaniki mənada deyil, ədəbi-estetik kontekstdə təhlil edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiyanın elmi nəticələrindən 1960-1980-ci illər nəsrinin poetikasının öyrənilməsində, bu nəsrə təmsil edən yazıçıların folklor, milli ədəbi yaddaşa qayıdışlarındakı müştərək və fərqli sənətkarlıq məqamlarını öyrənməkdə, ədəbi təsirin milli bədii təcrübədə kəsb etdiyi özəllikləri üzə çıxartmaqda yararlanmaq olar. Dissertasiyanın müddəalarından bakalavrlar, magistr, doktorantlar faydalana bilərlər.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya işi AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun XX əsr (sovet dövrü) Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsində yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəa və nəticələri müəllifin Azərbaycan, Türkiyə və Rusiyada çap olunmuş bir çox məqalə və elmi konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, dörd fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “**Giriş**” hissəsində mövzunun elmi aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqat tarixinə nəzər salınır, elmi yeniliyi qeyd olunur, işin aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

I fəsil “**XX əsr 1960-80-ci illər Azərbaycan nəsrinə dünya ədəbiyyatı kontekstində**” adlanır. 1960-70-ci illərin ədəbi prosesinin öz axarına sığmamağı təbii idi. 1920-ci illərin səfalət və ümid, 1930-cu illərin sürgün və ölüm, 1940-cı illərin müharibə və müharibəsonrası ağırları 1953-cü il martın 5-də sona yetdi.

Böyük tarixi proseslər üçün bəzən hansısa şəxslərin doğumu, fəaliyyəti, ölümü həlledici olmasa da, hər halda çox əhəmiyyətli rol oynayır. Bu mənada, “şəxsiyyətə pərəstiş” damğası və hökmü ilə tarixdə qalan Stalinin ölümü SSRİ-də “otpepel” ilə nəticələndi və bunu ən yaxşı ifadə edən bədii ədəbiyyat oldu. Azərbaycan ədəbiyyatında M.İbrahimov “Böyük dayaq” romanı ilə yeni başlayan zamanın müjdəsini verdi. “Köhnə zaman”ın bədii yaradıcılarının da həmin zamana qarşı çıxması bir həqiqətdir. Siyasi fakturanın dəyişməsinin ədəbi fakturanı da dəyişdirməyə yönəlməsi və ya yönləndilməsi də təbii proses idi. M.Hüseynin “Yeraltı çaylar dənizə axır” romanı bu dəyişimin və sosial təbəddülətin bədii-publisistik ifadəsi kimi diqqəti cəlb edir.¹ Bu proses təkcə örnək göstərdiyimiz Azərbaycan ədəbiyyatında deyil, bütün sovet ədəbiyyatında yaşanmaqda idi.

Ədəbi jurnallar (“Zvezda”, “Leninqrad”, “Drujba narodov”, “Azərbaycan”, “Ulduz”) bu dəyişmə prosesini daha canlı və operativ şəkildə əks etdirdiyi üçün zamanın paradoksları, ziddiyyətləri, ehtimalları, gümanları, ümidləri, ümitsizlikləri ən çox bu ədəbi orqanlarda çap olunan yeni əsərlərdə öz əksini tapırdı.

Şübhəsiz ki, N.Xruşşovun vulqar-sosioloji doktrinləri, qarğıdalı xoşbəxtliyi idilliyası, 20 ildə kommunizm qurulması səfsəfəsi ağır zamandan sonrakı ağır sınaqlar, əsassız, təməlsiz sosial arayışlar, siyasi macərəbazlıqlar, ədəbiyyat və incəsənətdə abstraksionizmə qarşı ideoloji savaşı kampaniyaları, yeni rus şeirinin yaradıcıları olan Y.Yevtuşenko, V.Voznesenski, B.Axmadullina, İ.Brodski kimi şairlərə qarşı hücum, ifşə əməlləri Stalin dövründən çox da uzaqlaşmadığını göstərməkdə idi.

---

¹ Mehdi Hüseyn. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. I cild. Bakı, “AVRASIYA PRESS”, 2005, 320 səh.

Amma bu ictimai kaosun özü buzların əriməsi idi. Dəmir divarlardan aşan dünya ədəbiyyatının, mədəniyyətinin ab-havasının gəlişi qarşısızalmaz bir prosesin başladığını göstərirdi. L.İ.Brejnevın adı ilə bağlı olan “zastoy” (durğunluq) dövrü həqiqi bir çöküşün, dağılmanın labüdlüyünü təsdiq edirdi. M.Qorbaçovun 1980-ci illərin ortalarında başladığı “yenidənqurma” və “aşkarlıq” siyasəti sovet sisteminin dağılmasının yekunu idi. Şübhəsiz ki, bu bərpad sistem öz-özünü yemiş, təbii-tarixi, iqtisadi qanunauyğunluq öz işini görmüşdü.

Ancaq bu ağır tarixi proses öz-özünə görülə bilməzdi və dağılma, çökmə zəmininin iki həlledici amil ilə bağlı səbəbini unutmamaq olmur. Bu səbəblərdən birincisi xarici faktordur və Qərbi dünyasının SSRİ-yə qarşı 70 ildən artıq apardığı “soyuq müharibə”nin, siyasət və diplomatiyanın zəfəri idi.

İkincisi, bəlkə daha vacib və ciddi səbəb isə bu sistemi içəridən çökdürən elmi-humanitar zəmin, xüsusilə ədəbiyyat və sənət idi. Ədəbiyyat, sənət, ümumən mədəniyyət inqilab yolunu nə sevir, nə də seçir. Mədəniyyətin hədəfi insan psixologiyası, düşüncəsi, duyğu və hissiyyat aləmidir. Mədəniyyət, xüsusilə ədəbiyyat canlı həyat səhnələri, real və ya romantik insan xarakterləri ilə zamanı, rejimi mühakimə edir. İnsanları həqiqət və vicdanları qarşısında düşünməyə yönəldir.

Biz örnək olaraq 1960-70-ci illərdə Azərbaycan nəsrinə yeni ədəbi güc, fərqli ədəbi araşdırma dalğası kimi gəlmiş üç yazıçını nümunə göstərməklə fikrimizi sübut etməyə çalışacağıq.

Əvvəla, bu yazıçılar 1950-ci illərdə ədəbiyyata gəlsələr də onların çiçəklənmə, bəhrələnmə, meydana daxilolma illəri əsasən 1960-70-ci illərdir.

Onu da qeyd etməliyə ki, bu yazıçılar zamanın ideoloq-yazıçıları deyildilər. Obyektiv səbəb yazıçıların yaşları və yaşadıkları zamandır ki, bu onların ideoloq olmalarına imkan verməmişdi.

Subyektiv olaraq da bu yazıçılar bu missiya üçün deyil, tamam başqa bir missiya üçün doğulmuş söz ustaları idi.

İsmayıl Şıxlı “Dəli Kür” romanı ilə, İsa Hüseynov “Yanar ürək”, “Saz”, “Teleqram”, “Doğma və yad adamlar” povest və romanları ilə, Sabir Əhmədov “Dünyanın arşını” və sonralar yazdığı “Yamacda nişanə”, “Qanköçürmə stansiyası” və başqa nəsr əsərləri ilə yeni Azərbaycan nəsrinin təməlini qoymuşlar. Bu elmi fakt bizim kəşfimiz, tapıntımız deyil. Bu nəşildən sonra gələn yeni ədəbiyyat, yeni nəsr anlayışlarını qətiləşdirən, yalnız elmi fakta deyil, həm də ictimai fakta çevirən yazıçılar Anar,

Y.Səmədöğlü, M. və R.İbrahimbəyov qardaşları, Ə.Əylisli, Elçin, İ.Məlikzadə, F.Kərimzadə, M. Süleymanlı, R. Rövşən, V. Nəsim və b. eləcə də yeni tənqid məktəbinin təmsilçiləri Y.Qarayev, A.Hüseynov, A.Məmmədov, K.Vəli, K.Abdulla, Ş.Alışanov, R.Əliyev, V.Yusifli, N.Cabbarov, və b. məqalə, kitab və çıxışlarında yeni ədəbiyyat, yeni nəsr anlayışına aydınlıq gətirmişlər.

Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, “yeni ədəbiyyat” (o cümlədən “yeni şeir”, “yeni nəsr”) anlayışı ədəbiyyatın keyfiyyəti və inkarı anlamında deyil, zamana, şəraitə, şərtlərə uyğun bədii araşdırma məzmunu daşıyan anlayış və ya termdir. Məsələn, Azərbaycan nəsrinin (eyni zamanda dramaturgiyasının) iki maraqlı nümayəndəsinin yaradıcılığına diqqət yetirək: Ə.Məmmədcanlı və İ.Əfəndiyev. Hər iki yazıçı 1930-cu illərdən başlayaraq Azərbaycan ədəbiyyatının yeni dil-üslub yaradıcıları kimi sənətkarlıqla qələmə alınmış səmimi ruhlu, milli mahiyyətli əsərləri ilə seçilmiş və sevilmişlər. Onları nə zamanın fırtınası ləkələyə bilməmiş, nə də ağır rejim maşını mənən zədələyib şikəst edə bilməmişdir. Bu yazıçılar “yeni ədəbiyyat” zamanında da yenilik ruhunu öz əsərləri və şəxsiyyətləri ilə təsdiq etmişlər.

Digər tərəfdən, S.Rəhimov, M.İbrahimov, H.Mehdi kimi yazıçıların, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm kimi şairlərin ədəbi xidmətlərini, ictimai dəyərlərini heç kəs inkar edə bilməz. Zamanın ziddiyyətlərini ayırı-ayrı yazıçılarda axtarmaq elmi-tarixi baxımdan yanlışdır. Ədəbi mübahisələrin, ədəbi məhkəmələrin təşkilatçısı və rejissoru sovet totalitar sistemi, onun orqanları idi. Bu mənada, zamanın, rejimin ziddiyyətlərini, yanlışlıqlarını, soyqırımların, sürgünlərin səbəbini də zamanın və ideologianın özündə axtarmaq lazımdır.

Əslində, 1960-80-ci illər nəsrinə öz kökü ilə sıx bağlıdır. Mirzə Fətəli Axundovun komediyalarının poetikasından, Mirzə Cəlil, Əbdürrəhimbəy Haqverdiyev nəsrinin təhkiyə mədəniyyətindən bəhrələnən 60-80-ci illər nəslə həm də yeni dövrün gətirdiyi yeniliklərdən, xüsusilə, kino sahəsində və televiziya da kifayət qədər təsirlənmişlər. Məsələn, italyan neorealizmi Antonioni, Fellini (rejissor), yapon kino sənətindən, Kurasavadan kifayət qədər bəhrələnmişdir.

Bu dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatı həm də tərcümələrdən təsirlənməyə başlayır. Belə ki, 70-ci illərdə biz artıq Qabriel Qarsia Markes və onun kimi bir sıra dünya ədəbiyyatına qovuşmuş yazıçıların adına Azərbaycan ədəbi tənqidində rast gəlməyə başlayırıq.

Dissertasiyanın II fəslı “**Q.Q.Markesın “Yüz ilin tənhalığı” və “Patriarxın payızı” əsərləri magik realizmin ən parlaq nümunələri kimi**” adlanır və üç bölümdən ibarətdir. “**Magik realizm cərəyanına nəzəri baxış**” adlanan birinci bölümdə XX əsrin 50-ci illərində ədəbiyyata gəlmiş Latın Amerıkası yazıçılarının yaradıcılığına ümumi nəzər salınır. Xüsusilə, bu yazıçılar sırasında Roa Bastos (Paraqvay), Xuan Karlos Onetti (Uruqvay), Xulio Kortasar (Argentina), Mario Varqas Lyosa (Peru) və Qabriel Qarsia Markes (Kolumbiya) kimi nəhəng sənətkarların yaradıcılığı təhlil edilir.

Sadalanın adların içində bir yazıçı var ki, o qeyri-adi yenilikçi üslubuyla dünya oxucusunu kütlə deyil, sanki bir nəfər kimi ovsunlamağı bacarmışdı. Bu yazıçı Nobel mükafatı laureatı Q.Q.Markesdir. Onun əsərləri oxucuya xalq ədəbiyyatı nümunəsi qədər sadə, oxunaqlı görünsə də, əslində, Markes yaradıcılığı ədəbi cərəyanlar fırtınasının ən bariz nümunəsidir. Yazıçının dilinin sadəliyi, nağılılığı, həyatın içindən alınan mövzuları oxucunu bir anlıq Latın Amerıkası ölkələrinə səyahətə çıxarır. Bu baxımdan “Yüz ilin tənhalığı” romanı dünya bədii nəsrinin şedevr əsərlərindən biri hesab edilə bilər. Yazıçı 1967-ci ildə yazdığı bu romanda ümumbəşəri və aktualılığını heç bir zaman itirməyən insan taleyi, təbiət, cəmiyyət kimi mövzuları əsas alaraq Latın Amerıkası ədəbiyyatında müasir roman janrının əsasını qoyur. “Yüz ilin tənhalığı” əsəri bəşəriyyətin qısa bir xülasəsi kimi də dəyərləndirilə bilər. Müsəlman, xristian, yəhudi demədən, bir sözlə din və dil ayrımı etmədən dünya xalqlarının ən oxunaqlı əsərlərindən biri olan “Yüz ilin tənhalığı” romanı, həm də, ədəbiyyatda yeni-yeni cücrəməkdə olan magik realizm cərəyanının köklərini möhkəmlətməmiş oldu. Bu cərəyan tarixən dünya ədəbiyyatında fərqli adlarla adlandırılan bir çox ədəbi axınları və cərəyanları özündə cəm etmişdir. Daha çox xalq ədəbiyyatından qidalanan magik realizm cərəyanı onun zənginliyini də özündə ehtiva edir. Xalq ədəbiyyatı dünyada mövcud olan ədəbi nümunələrin ən zəngini və ən mübahisəlisidir. Onu mübahisəli edən şərqdən qərbə, cənubdan şimala bir çox xalqların ortaq folklor nümunələrinin olmasıdır. Lakin maraqlıdır ki, onu zənginləşdirən də məhz bu amildir. Propun da qeyd etdiyi kimi: “Nağıl dünya xalqlarının birlik simvoludur”¹

---

¹ Пропп В. Я. Русская сказка / Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова; Отв. ред. К. В. Чистов, В. И. Еремина. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. — 335 с.

Adəm peyğəmbərdən bu yana dünyada xeyirlə şərin, zülmətlə işığın mübarizəsi davam etməkdədir. Magik realizm bu mübarizəyə fərqli prizmadan yanaşmanın yollarını axtarmaqla bərabər, həm də xeyirin və işığın mütləq qaliblik mövqeyinə də kölgə salır. Bu cərəyanı folklor nümunələrindən fərqləndirən ən əsas cəhətlərindən biri də məhz budur. Alışılmış ənənədən kənara çıxmaq, hadisələri olmağını istədiyimiz kimi deyil, olması gərəkən kimi dəyərləndirmək magik realizmin özəyini təşkil edir.

Bildiyimiz kimi Latın Amerikasına ədəbiyyatında hindu tayfalarının mifologiyası çox böyük yer tutur. Bu ölkələrdə mifoloji düşüncə tərzindən kənarda yazıb yaratmış yazıçı tapmaq demək olar ki, qeyri-mümkündür. Belə ki, Qabriel Qarsia Markeslə yanaşı argentinalı yazıçı Xorxe Luis Borxes, meksikalı yazıçı Karlos Fuentes kimi ədiblərin də yaradıcılığı bu aspektdən xeyli tədqiq olunmuşdur. Fuentesin astek mifologiyasından gələn "Yandırılmış su" romanı odla suyun vəhdətini və eyni zamanda mübarizəsini təsvir edir ki, bu da hindu miflərində tez-tez toxunulan mövzulardan biridir. Borxesin yaradıcılığında isə mifoloji düşüncəyə özünəməxsus bir yanaşma mövcuddur. Xalq yaradıcılığından doğan mifoloji düşüncə tərzinin qalibləşmiş ideyalarını sarsıdaraq sanki yeni bir mifoloji düşüncə tərzini yaratmaq istəyən yazıçı qismən də olsa bunun öhdəsindən gəlir. Onun hekayələri fəlsəfi baxımdan yaradıcılığının ən zirvə nöqtəsində dayanır.¹

Magik realizm incəsənət sahəsində, daha dəqiq desək, rəsm sənətilə əlaqəli olaraq meydana çıxmış anlayışdır. Bu janr real dünya təsvirlərinə magik toxunuşların gətirdiyi qeyri-adilikdən başqa bir şey deyil. Hazırda bu termin dəqiqlikdən daha çox şərtiliyə söykənir. Nəql, təsvir və ya söhbət etmək – bu günün magik realizmi məhz bu şəkildə təzahür edir. Magik realizmin ilkin ifadə şəkli "maqnetik realizm" olmuş və alman tənqidçisi Frans Roh tərəfindən rəsm əsərinin təhlili zamanı işlədilərək leksikonda öz yerini almışdır. Bu rəsm əsəri sadəcə bir qədər təhrif edilmiş reallığın təsvirindən ibarət idi. Sonralar Venesuelalı Arturo Uslar Pyetri bu termini Latın Amerikasına yazıçıların yaradıcılığını təhlil edərkən istifadə etməyə başlayır. Kubalı yazıçı Alexo Karpentyer (Arturo Uslar Pyetrinin dostu) bu termini "lo real maravilloso" (təxmini tərcüməsi "sehrli reallıq") şəklində özünün "Yer üzü səltənəti" əsərinin müqəddiməsində istifadə edir.

---

¹ Фуэнтес К. Латиноамериканская повесть. Том 2, Москва, 1980

Karpanyerin bu əsəri XX əsrin 60-cı illərində Avropa ədəbiyyatında magik realizm janrının yüksəlişinə xeyli təsir etmişdir.

Magik realizmin elementlərini şərti olaraq aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

1. Fantastik elementlər bir-birinə zidd olmaqla yanaşı, həm də izah olunmazdır;
2. Obrazlar magik realizm elementlərini olduğu kimi qəbul edir və yadırgamırlar;
3. Simvol xarakterli obrazların təsvirindən çox istifadə edilir;
4. Obrazların şəhvani hissləri əksər hallarda çılpalığıyla təsvir edilir;
5. Zaman təhrif edilir, o ya zəncirvari olur, ya da mücərrəd şəkildə verilir;
6. Zaman keçmiş bəzən təkrarlayır, bəzən isə xatırladır;
7. Səbəb və nəticə yerini dəyişə bilər. Məsələn, obraz hər hansı bir faciəvi hadisə baş vermədən əvvəl əziyyət çəkməyə başlayır;
8. Özündə folklor elementlərini daşıyır;
9. Hadisələr fərqli baxış nöqtələrindən təsvir edilir. Məsələn, nəql edən üçüncü şəxs anıdan əsərin baş qəhrəmanı kimi də çıxış edə bilər;
10. Keçmiş zaman indiki və gələcək zamanla, mənəvi olan isə cismani olanla qarışaraq vəhdət halını alır;
11. Sonlandırılmayan əsər oxucuya öz fantaziyasını işlətmə imkanı verir.

1927-ci ildən etibarən magik realizm terminindən fransız və ispan dillərində istifadə edilməyə başlanılır. İtaliyalı yazıçı və tənqidçi Massimo Bontempelli (1878-1960) 1926-cı ildə Romada "900" adlı jurnal çap etdirir. Jurnal fransız dilində işıq üzə görünür və redaksiya heyətində C.Coys, P.Mak-Orlan, Q.Kayzer və başqaları yer alır. Jurnalın əsas məqsədi XX əsr Avropa cəmiyyətinin mənəvi və ictimai tələbatına cavab verən ədəbiyyat yaratmaqdan ibarət olur. Və beləliklə də, M.Bontempelli magik realizm terminindən jurnalında çap etdirdiyi ədəbi tənqidi məqalələrində istifadə etməyə başlayır. Jurnalın ilk nömrəsində müasir dünyada insan amilinin mürəkkəbliyindən söhbət açarkən Bontempelli belə deyir: "Müasir ədəbiyyatın və incəsənətin əsas məqsədi insana mənəvi dünyasını geri qaytarmaqdan ibarətdir"¹. Bu məqaləsində o "həndəsi mənəviyyat"

---

¹ Donne nel sale e altri idilli, Minnie la candida, 1928

terminini işlədərək özünəməxsus ifadə tərzilə ədəbi dəyərləndirmə aparmışdır. Onun fikrincə insanın dünyası daxili və xarici olmaqla iki hissəyə bölünür. Əsl yazıçı daxili və xarici dünyanı birləşdirməyi bacarmalıdır. Xarici dünya reallıqla daha sıx bağlıdırsa, daxili dünya irreal, bəzən mistik, bəzən magik üsürləri özündə əks etdirən dərin bir dəryadır.

1927-ci ildə ispan filosofu Xose Orteqa-i-Qasset (1883-1955) XX əsrin əvvəllərində Almaniya fəlsəfəsini tənqidi və təhlili zamanı F.Ronun kitabından bəzi hissələri tərcümə edərək "Magik realizm" adı altında çap etdirir. Bunun ardınca F.Ronun bir sıra başqa tərcümələri də işıq üzü görür. A.A.Quqninin də qeyd etdiyi kimi "bu nəşrlər sayəsində Latın Amerikasının ədəbiyyatında magik realizm cərəyanının uzun və qarışıq yolçuluğu başlamış olur"¹. Bu yolçuluq müasir dövrdə də davam etməkdədir. Məhz magik realizm bu gün Latın Amerikasının yazıçıları üçün "qaynar qazan" rolunu oynayır. Yazıçılar Avropa ədəbiyyatından onları özünə çəkən hər bir şeyi alaraq bu qazana atır, öz ədəbi ənənələriylə qarışdırır və dahiyənə əsərlər meydana çıxarırlar. Latın Amerikasının ədəbiyyatında magik realizmin hələ ilk rüşeymləri M.A.Asturiasın və A. Karpentyerin əsərlərində özünü göstərməyə başlayır. Əslində, bu yazıçılar magik realizmə iki fərqli prizmadan yanaşırlar. Qvatemalalı yazıçı M.A.Asturias öz yaradıcılığında hindu tayfalarının miflərindən qidalanırsa, kubalı yazıçı A.Karpentyer daha çox afroamerikalıların mifoloji düşüncə tərzindən və folklor nümunələrindən bəhrələnir.

Magik realizm cərəyanı özündən əvvəlki cərəyanlardan bir də ona görə fərqlənirdi ki, bu cərəyan Aristotel prinsiplərinə qarşı çıxmırdı. O modernizm və postmodernizmdən fərqli olaraq obyektiv reallığın mövcudluğunu bütünlüklə qəbul edirdi. Lakin klassik realizmdən onu fərqləndirən cəhəti reallığa bir qədər sehr, mif və tilsim qatması idi.

Bir çox Latın Amerikasının ölkəsində olduğu kimi Asturiasın vətəni Qvatemalada da diktatura rejimi hökm sürürdü. Yazıçının diktator general Orelayanın apardığı siyasətə qarşı çıxması bir müddət sonra onun Parisə qaçmasına səbəb olur. 1924-1933-cü illər arasında o Parisdə təhsilini davam etdirir, professor J.Reynodan dərslər alır. Professor qədim maya mədəniyyəti və dilinin mütəxəssisi olmaqla yanaşı, həm də ilk Qvatemala

---

¹ Гугнин, А. А. Магический реализм в контексте литературы и искусства XX века (Феномен и некоторые пути его осмысления) / М.: НИЦ славяно-германских исследований ИСЛ РАН, 1998, 117 с

eposu olan "Popol Vux"u fransız dilinə tərcümə edən ilk tərcüməçi idi. Gənc Asturias müəllimindən ilhamlanaraq "Popol Vux" dastanını ispan dilinə daha təkmilləşdirilmiş şəkildə tərcümə edir. Sonralar Asturias etiraf edir ki, onun bütün yaradıcılığı "Popol Vux"un davamıdır. Asturiasla J.Reynonun maraqları üst-üstə düşürdü. Hər ikisi fransız sürrealizmi ilə maraqlanırdı. Bunun nəticəsi olaraq 1930-cu ildə Madriddə "Qvatemala əfsanələri" toplusu işıq üzünə görünür. Yaradıcılığının ilkin dövründə Asturias artıq özünün yenilikçi metodunu ortaya qoyurdu. Maya mədəniyyətindən və folklorundan bəhrələnərək yazılan bu əsərlərdə magik realizmin şərtlərini görmək mümkündür. Gənclik illərindən yaradıcı fəaliyyətə başlayan Asturiasın dünya ədəbiyyatı oxucusu ilə tanışlığı "Cənab Prezident" romanıyla başlayır. Vətəni Qvatemalada hökm sürən diktatura rejimi və amansız diktator Estrada Kabreranın xalqa qarşı zülmkar mövqeyi yazıçını bu romanı yazmağa sövq edir. Asturias hələ Qvatemaladaykən yazmağa başladığı romanın üzərində Parisə gəldikdən sonra da bir neçə il işləməli olur. Lakin əsər sonradan daha on il öz çapını gözləyir. Bu arada Asturias artıq Qvatemalaya qayıdır və əfsuslar olsun ki, vətəndəki rejimin hələ də dəyişmədiyini görür. Bir diktatorun əlindən başqa bir diktatorun əlinə keçən ölkədə siyasi mahiyyəti əsas gətirilərək roman heç bir nəşriyyat tərəfindən çap olunmur. Yalnız 1946-cı ildə Qvatemalada baş verən burjuademokratik inqilabından sonra Asturias "Cənab Prezident" romanını dərc etdirməyə müvəffəq olur. Və roman öz yazarına dünya şöhrəti gətirir. Əsərdə zaman və məkan konkret olaraq göstərilməsə də, yazıçı romandakı hadisələrin doğma vətəndə cərəyan etdiyini və diktator Kabreranın prezident obrazını yaratmaqda ilham qaynağı rolunu oynadığını danmır. Romanda prezident obrazı nadir hallarda gözə görünsə də, onun dəhşətli və əzəzil siyasəti ölkənin hər bir vətəndaşının həyatına dəhşətli bir şəkildə təsir edir. Prezident obrazını bütünlüklə Latin Amerikasına diktatorlarının və bəlkə də dünya diktatorlarının mifik obrazı kimi qiymətləndirsək, yəqin ki, yanılmırıq. Romanın dili Avropanın və ABŞ-in avanqard priyomlarını - ekspressionizmi, dadaizmi, kubizmi və ən əsası da sürrealizmi özündə birləşdirir. Asturias hələ Fransadaykən sürrealizmin görkəmli nümayəndələri Pol Elyuar və Lui Araqonla tanış olmuş və dostluq əlaqəsi qurmuşdu. Bu dostluq onun yaradıcılığına təsirsiz ötürməmiş və Asturiasın yaradıcılığında sürreal düşüncə tərzini "Cənab Prezident" romanı daxil olmaqla bir çox əsərlərdə qabarıq şəkildə özünü göstərir. 1949-cu ildə yazıçının çap etdirdiyi "Qarğıdalı adamlar" romanı mayalıların dini miflərindən və hindu tayfalarının ağdərili müstəmləkəçilərlə mübarizəsindən bəhs edir. Bu

romanın ardınca Asturias "Qasırğa" (1950), "Yaşıl ata" (1954) və 1960-cı ildə "Dəfn edilmişlərin gözləri" əsərlərini qələmə alır. Bu əsərlər də öz növbəsində antiimperialist xarakter daşıyır. Folklor nümunəsi kimi obrazlı şəkildə qələmə alınan bu romanlarda bir zamanlar Latin Amerikasını işğal etmiş və uzun illər əsarətdə saxlayaraq istismar edən "Tropikal Plantanera S.A" və ya bizim ədəbi əsərlərdən "Yunayted Frut" adıyla tanıdığımız şirkətin xalqa verdiyi zülmədən bəhs edilir. Bu mənada adıçəkilən romanları trilogiya kimi də dəyərləndirmək olar. Məlum şirkətlə yanaşı əsərlərdə həm də zəhmətkeş xalqın təsvirinə yer verilir. Dözülməz zümlərə sinə gərən xalq sonunda xeyrin şər üzərində qələbəsinə nail olur. Əsərlərdə banan şirkəti müasirliyi, XX əsr gerçəkliyini ifadə edir, lakin qədim ənənələrin daşıyıcısı, hindu magiyasını yaşadan xalq bu müasirliyi qəbul etmir və bacardığı qədər onunla mübarizə aparır. Nəticədə xalq qalib gəlsə də, bu qalibiyyətin mahiyyət etibarilə məğlubiyətlə incə bir sərhəddə durduğuna oxucu şahidlik edir. Q.Q.Markesin "Yüz ilin tənhalığı" əsəriylə səsləşən bu trilogiya oxucunu XX əsr Latin Amerikasını xalqlarının acı gerçəklikləriylə üz-üzə qoyur.

Magik realizm cərəyanı özündən əvvəlki cərəyanlardan ona görə fərqlənir ki, o, obyektiv reallığı qəbul edir, lakin reallığa mif və tilsim qataraq onu yeni şəkllə salır. Qeyd etmək lazımdır ki, Qabriel Qarsia Markesin əsərlərində magik realizm ünsürləri ilə yanaşı, dini və mifoloji motivlər də saysız-hesabsızdır. Əslində magik realizm cərəyanı daha çox xalq ədəbiyyatından və əsatirlərdən qidalanır. Xalq ədəbiyyatı isə özlüyündə ən mübahisəli və ən zəngin nümunələri özündə ehtiva edir.

Fəslin ikinci bölümü **"Yüz ilin tənhalığı" romanında magik realizm ünsürləri** adlanır. Markesin yaradıcılığı da hindu mifologiyasının təsirindən yan ötməmişdir. Onun "Yüz ilin tənhalığı" romanı bu mənada özünün zənginliyi ilə seçilsə də, yazıçının "Patriarxın payızı", "Şər saat", "Eşq və digər cinlər", "Mavi köpəyin gözləri" kimi bir sıra digər əsərlərində də hindu mifologiyasıyla birbaşa və ya dolayısıyla səsləşən motivlər kifayət qədərdir. "Patriarxın payızı"ni öz yaradıcılığının zirvəsi sayan yazıçı bu əsəri o qədər yüksək qiymətləndirir ki, ona Nobel mükafatı gətirən "Yüz ilin tənhalığı" romanını belə, "Patriarxın payızı" daha çox oxunsun deyə yazdığını qeyd edir. Lakin əsərin yaratdığı rezonansla qanə olmayan yazıçı onun nə vaxtsa yenidən gündəmə gələrək layiqli qiymətini alacağına inanır. Bu əsər əslində, ustalıq baxımından Markesin yaradıcılığının daha peşəkər dönəmində qələmə alınsa da, "Yüz ilin tənhalığı" romanı qədər ümumbəşəri mövzuya toxunmadığı üçün mü kölgədə qaldı? Yoxsa

toxunulan mövzunun ağırlığı oxucunu yoraraq əsərdən uzaqlaşdırdı? Əsərin axıcılığının və ya oxunaqlığının zəif olmasını onu istənilən nöqtəyə ucaltmadı? Oxucuda bu şəkildə yüzlərcə cavabsız sual doğa bilər.

Bizcə, "Patriarxın payızı" Markesin özünün də qeyd etdiyi kimi hər cümləsi və hər kəlməsi uzun-uzadı düşünülərək və hesablanaraq yazılmış bir əsərdir. Markes "Mən hakimiyyət tənhalığı haqqında böyük bir poema yazıram. Şeir necə yazılırsa, onu da o cür hər sözü, hər sətiri cilalayaraq yazmaq lazımdır" söyləyir. Yəni belə demək mümkündürsə, "Yüz ilin tənhalığı" romanı ürəyin, "Patriarxın payızı" romanı isə beynin məhsuludur. Bəlkə də bu səbəbdəndir ki, "Patriarxın payızı" romanı oxucunu düşünməyə məcbur edir və bu da onu yorur. Ona bu günüylə bağlı xeyli acı gerçəklikləri çılpaq şəkildə göstərir. "Yüz ilin tənhalığı" romanını oxuyan oxucu bu romanda özündən nəsə tapmaq istəyirsə, "Patriarxın payızı" romanında özünü tapsa belə bunu qəbul etmək istəmir. Roman bütünlükdə insanın mənəvi aşınması üzərində qurulmuşdur və bu aşınma təbii şəkildə "Yüz ilin tənhalığı" əsərində olduğu kimi insanın iradəsi xaricində deyil, məhz insanın öz iradəsiylə və qərarlarıyla meydana gəlir. Allahın yazdığı talelə barışmaq hər bir insanın borcudur. Hökmdarın yazdığı taleyə boyun əymək isə gücsüzlüyün və acizliyin işarəsidir.

Fəslin üçüncü bölümü **"Patriarxın payızı" romanında magik realizm ünsürləri** adlanır. "Patriarxın payızı" romanıyla Markesin Latın Amerikasında uzun illər hökm sürən diktatura rejimlərinin bu ölkələrə vurduğu ziyandan bir zərrəni oxucuya çatdırması belə böyük bir cəsarətin nümunəsidir. Bu mövzuda yazmağa qərar verən yazıçı illərlə tarixən mövcud olmuş diktatorların həyat və siyasi fəaliyyətləri ilə bağlı araşdırma apararaq məlumat toplamışdır. Və bəlkə də bu səbəbdəndir ki, əsərdəki obraz onlarla diktatoru bir simada cəmləyir. Yazıçı argentinalı Rossas, meksikalı Porfirio Dias, venesuelalı Visente Qomes, paraqvalı Fransiya və bu kimi bir çox diktatorun həyatından kiçik epizodları və ya onların xarakterlərindəki incə nüansları ustalıqla qələmə almağı bacarmışdır.

"Patriarxın payızı" romanında da "Yüz ilin tənhalığı" romanında olduğu kimi bir sıra magik realizm elementləri özünü göstərir. Diktatorun anasının onu ilahi bir qüvvənin vasitəsilə dünyaya gətirməsi və bununla da, xalqının patriarxı "Allahın oğlu" adlandırması təbii ki, bizə bəzi dini motivləri xatırladır. Xristian dini görüşlərinə görə müqəddəs Məryəm İsa peyğəmbəri ilahi qüvvənin vasitəsilə dünyaya gətirir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, əsərdəki dini motivlər bununla məhdudlaşmır. Xristian inanclarına görə İsa peyğəmbər çarmıxa çəkildikdən sonra qeyb olur və

cənazəsini görməyən xalq onun əbədi yaşayacağına özünü inandırır. Əsərdəki patriarx obrazı da xalqın özünün ölməzliyinə inandırmışdır.

O, öldükdən 3 gün sonra yenidən zühur edir və öz xalqının qayğısını çəkərək onları günahlarından arındırır. Hər bir insan üçün qaçılmaz olan zaman toru diktatoru heç cür yaxalaya bilmir. Onun ölümü nəinki özünün, xalqın belə ağlına gəlmir.

Əsərdəki magik realizmi əks etdirən epizodlardan biri də hökmdarın anasının xəstələnərək yatağa düşməsidir. Cüzam xəstəliyinə tutulan və yataqdan qalxa bilməyən anasının yatağını dəyişən hökmdar onunla eyni qabda yemək yeyir. Anasının irinləmiş bədənidən yayılan üfunətli iy ətrafa yayılaraq saraydakıları narahat etməsin deyə onun bədənini türk balzamu ilə tez-tez silir. Lakin bir gün yuxudan qalxan hökmdar anasının dünyasını dəyişdiyini görür. Kətan döşəkağını anasının bədənidən açarkən möcüzəli bir hadisə baş verir. Anası Bendisyon Alvaradonun bədəninin əksi kətan döşəkağının üzərinə həkk olunmuşdur. Lakin bu xəstəlikdən üzülmüş yaşlı bir qarımmın deyil, gənc bir qadının bədəninin əksi idi.

Bu epizod bizə dini mifologiyadan gələn bir mifi xatırladır. İsa peyğəmbər çarmıxdan endirildikdən sonra onun cəsədini kətan döşəkağına bükərək bir mağaraya aparırlar. Üç gün sonra mağaraya gələnlər gözlərinə inanmırlar. İsa peyğəmbər qeybə çəkilməmiş və kətan döşəkağında onun əksi qalmışdı.

III fəsil “Polkovnikə məktub yoxdur” povesti, “Patriarxın payızı” və “Yüz ilin tənhalığı” romanlarında obrazlar sistemi və onların poetik xüsusiyyətləri” adlanır və üç bölümdən ibarətdir. **“Polkovnikə məktub yoxdur” povestində obrazlar sistemi və onların poetik xüsusiyyətləri”** adlanan birinci bölümdə bir çox epizodlarla yanaşı satirik obrazların da təhlili aparılıb. Povestdə Markesin özünün də etiraf etdiyi kimi E. Heminqueyin böyük təsiri duyulur. Yazıçı bu barədə belə deyir: “Onun (Heminqueyin) qələmindən çıxan istənilən hekayə bu janra aid əsərin harada yazılmasına baxmayaraq necə olması gərəkliyini göstərmək üçün ən yaxşı nümunədir”¹. Şübhəsiz ki, Markes öz qəhrəmanını yaradarkən Heminqueyin “Qoca və dəniz” əsərindəki qoca obrazından kifayət qədər bəhrələnmişdir. Amma bu iki obrazı müqayisə edərkən, onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər axtararkən biz çox maraqlı məqamlarla

---

¹ Травкин В., Маркес Г.Г., Интервью длиной в три года, «Латинская Америка», 2007, № 10.

üzləşirik. Obrazların xarici görünüşündə, demək olar ki, heç bir bənzərlik yoxdur. Hətta Markesin qəhrəmanı xarici görünüşcə Heminqueyin qəhrəmanından daha çox Servantesin Don Kixotuna bənzəyir. Aırıq, hündürboy qocanın xarakterində də biz bəzən donkixotluğa rast gəlirik. Bəs Heminqueyin qəhrəmanı ilə Markesin polkovniki arasındakı oxşarlıq nədən ibarətdir? İlk növbədə faciəli optimizmin bu iki qəhrəmanı bir-birinə doğmalaşdırdığını demək lazımdır. Tədqiqatçı V. Silyunas bele deyir: "Polkovnikin zarafatlarında eləcə də danışığında gülüş paradoksa çevrilir və özündə eyni zamanda cəsarəti də ehtiva edir. Polkovnik silahlı atışmaya girişirçəsinə zarafatlar edir¹. Onlar arasındakı ikinci bənzərlik hər iki qocanın ümidlə yaşamasıdır. Düzdür, qoca balıqçının ümidi ilə qoca polkovnikin ümidi arasında yerlə göy qədər fərq var. Heminqueyin qəhrəmanı nə vaxtsa nəhəng balıq tutmaqla özünün hələ də nəyəsə yaradığını sübut etmək istəyirsə, Markesin qəhrəmanı əlli ildən bəri yolunu gözlədiyi təqaüdü alıb ahıl yaşında birtəhər özünü dolandıra biləcəyinə ümid bəsləyir. Markes bu əsərində öz yaradıcılığında ilk dəfə olaraq satiraya müraciət edir. Məsələn, emalatxanada divardan asılmış gitaranın üzərindəki "siyasətdən danışmaq qadağandır" yazısını da elə satira nümunəsi saymaq mümkündür. V.Y.Propp yazır: "Biz görürük ki, gülüş ölümdən həyata keçidi müşayiət edir. Əgər bu belədirsə, deməli gülüş ölümü yeni həyata çevirir, qətlin qarşısını alır"². T. Mann isə bu haqda belə deyir: "Həyata ironik baxış poeziyayla qohum anlayışlardır, çünki poeziya da reallıqla oyun oynayır, xoşbəxtlik və bədbəxtlik, ölüm və həyat arasındakı incə sərhəddə qanad çalır"³. **Ancaq bizim fikrimizcə "Polkovnikə məktub yoxdur"** povestində hətta bu gülüşün də psixoloji gərginliyi aradan qaldırmağa gücü çatmır.

Fəslin "**Patriarxın payızı**" romanında obrazlar sistemi və onların poetik xüsusiyyətləri" adlanan ikinci bölümündə romanı təhlil edərkən epizodlardan birində patriarxın öz əzilmiş nəhəng pəncələrini çox çətinliklə sarayın dəhlizləri boyu o yan bu yana sürüdüyünün şahidi oluruq. Bu epizod bizə Sofoklun Tiran Edip haqqında yazdığı trilogiyadakı bir

---

¹ Силунас В. Время одиноких лет (Предисловие). - В кн.: Гарсия Маркес Г. Палая листва. Полковнику никто не пишет. М., Прогресс, 1972.

² Пропп В.Я. Проблемы комизма и смехам: Искусство, 1976

³ Манн Т. Собрание сочинений в 10 томах. Том 05. Под редакцией Н.Н. Вильмонта и Б.Л. Сучкова. Перевод с немецкого. Примечания А.

Габричевского, Москва: Издательство «Художественная литература», 1960

epizodu xatırladır. Atası ayaqlarını əzəndən sonra Edip də eynən patriarx kimi çox çətinliklə yeriyirdi.

Markes müsahibələrindən birində əsəri yazarkən patriarxın obrazını yaratmaqda çətinlik çəkdiyini və bu səbəbdən bir müddət qələmi yerə qoyaraq düşünməyə məcbur olduğunu qeyd edir. “Patriarxın payızı”nı yazarkən arada ruhdan düşdüm. Çünki əsərin davamını görmürdüm. Və elə bu vaxt Heminqueyin ön söz yazdığı “Afrikada ov” kitabı təsadüfən əlimə keçdi... Kitabın ovçuluqdan, fillərin xasiyyətindən bəhs edən hissələrini oxumağa başladım. Fillərin xasiyyətinə bələd ola-ola öz səhvimi tapdım və əsərin ardını necə yazmalı olduğumu anladım”¹. “Afrikada ov” “Patriarxın payızı”nın müəllifi üçün, doğrudan da, çox maraqlı qaynaqlardan birinə çevrilir. Roman işıq üzü görəndən sonra yazıçı onun mifoloji və əfsanəvi motivlərinin bəzi digər mənbələrini də açıqlayır. Məlum olur ki, Markes öz romanını yazmamışdan əvvəl Latın Amerikasını diktatorlarından bəhs edən əsərlərlə yanaşı, Plutarxi, Svetoniyani, Sezarın “Şərhlər”ini, bir sıra başqa antik dövr tarixçilərinin əsərlərini, eləcə də müəllifin özünün hakimiyyətin sirrini açmağa bilməkdən ötrü ən yaxşı əyani vəsait adlandırdığı amerikalı Tornton Uaylderin “Mart idaları” romanını da oxuyub.

Fəslin üçüncü bölümü **“Yüz ilin tənhalığı romanında obrazlar sistemi və onların poetik xüsusiyyətləri”** adlanır. “Yüz ilin tənhalığı” romanında yazıçı “Ölmüş yarpaqlar” əsərindən də tanış olduğumuz Makondo şəhərçiyindəki Buendiya ailəsinin 6 dönmə nəslinin tarixçəsini ustalıqla oxucuya çatdırır. Bununla da, Markes roman janrına yeni nəfəs, yeni yazı üsulu gətirir. Əsəri ailə tarixçəsi, tarixi epos, pritça, realistik nağıl kimi də qiymətləndirmək olar. Bibliyadan başlayaraq, cəngavər romanlarına, modernist nəsrə qədər bir çox xətti özündə cəmləyən Markes, unudulmuş intibah dövrü ədəbi ənənələrini müasir dünyagörüşü ilə bir araya gətirərək roman janrını yeniləməyi bacarır. Yazıçının ən böyük xidmətlərindən biri isə, “Yüz ilin tənhalığı” romanında bir ailənin təmsalında ilkin müstəmləkə dövründən müasir dövrə kimi bütün Latın Amerikasını ailələrinin tipik-xarakterik təsvirini verməsidir. Roman, eyni zamanda, bizim digər əsərlərdən alışıb olduğumuz baş qəhrəman obrazı şablonunu da yıxmış olur. Burada, demək olar ki, bütün obrazlar əsasdır və hər biri fərqli məqamlarda baş qəhrəman rolunu ifa edir. Labirint kimi

---

¹ Маркес Г.Г., Из интервью журналу «Ле terra», 2005

çıxılmaz ailə bağları, təkrarlanan hadisələr və obrazlar, eyni zamanda, əvəzolunmazlıq hissini aradan qaldırır. Hamı və hər şey əvəz oluna bilər, təkrarlana bilər. Hətta, ölümlərin ruhunun dolaşdığı vaxt belə, heç kim ölmür və ölməyəcəyinə inam hissi insanı tərk etmir.

Q. Q. Markesin “Yüz ilin tənhalığı” romanını biz latın amerikasını nəsrinin dünya ədəbiyyatında bir pasportu kimi də qiymətləndirə bilərik. Latın Amerikasını romanı əslində dünya ədəbiyyatına bütün mənalarada yeni bir nəfəs gətirmişdi. F. Kafka və C. Coys yaradıcılığından sonra şüuraltı dünyaya hesablanmış xırda, təfərruatlı və bir qədər də qapalı üsluba, hətta üslubçuluğa meyillənmiş avropa nəsrinin əksinə olaraq Latın Amerikasını romanı əhvalatların zənginiyi, təsvirlərin genişliyi, real və irreal hadisələrin bolluğu ilə seçilirdi. Peru yazıçısı Manuel Korsanın dediyi kimi “əgər yeni qərb romanını 50 səhifədə stolun üstündən bir stəkanın düşməyini təsvir edərdisə, Latın Amerikasını romanını 50 səhifədə üç nəslin sevgi, qəhrəmanlıq və cinayət tarixçəsini nəql edə bilirdi”. Markesin “Yüz ilin tənhalığı” romanını bu mənada təkcə Latın Amerikasını yox, bütün dünya ədəbiyyatında müstəsna əsər kimi qiymətləndirmək olar.

IV Fəsil “Q.Q.Markes yaradıcılığının 60-80-ci illər Azərbaycan nəsrinəki forma, məzmun və üslub-poetika axtarışlarına təsiri (təhkiyə poetikası, mif və fantasmaqoriya şərtiliyi, zaman və məkan (xronotop), detal və təfərruat, şeir və nəsr texnikasının sintezi)” adlanır.

1960-80-ci illər Azərbaycan nəsri latın amerikasını nəsri ilə müqayisə edərkən onun hansı mühitdə yarandığına diqqət etmək lazımdır. Bu Stalin sonralar isə “ılıqlıq dövrü” idi. Müəyyən bir yumşalma, azadlıq havası var idi və bu azadlığın ifadəsi yazıçı və şairlərin üzərinə düşürdü. Bu dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında 2-ci intibah dövrü də adlandırma bilərik. Bütün intibahlarda olduğu kimi Azərbaycanda da bu oyanış qədim, hətta unudulmuş dəyərlərin yenidən xatırlanması ilə bağlıdır (Dədə-Qorqud dastanı). Biz Qabriel Qarsia Markesin 60-80-ci illər yazıçılığında təsirdən danışarkən Azərbaycan folklor və mifik dastanlarını unutmamalıyıq. Çünki 1960-80-lərin yaradıcılığı həm də özünün köklərinə söykənməkdədir. Dissertasiyada Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi olan Yusif Səmədoğlunun “Qətl günü” romanını Markesin “Yüz ilin tənhalığı” əsəri ilə müqayisə olunur. Peru yazıçısı Mario Varqas Lyosanın da dediyi kimi, bu əslində qədim ənənələrdən gələn bir üslubdur; mücrü içində mücrü, gələncik içində gələncik və ərəb ədəbiyyatından gələn “min bir gecə nağılları”. Məhz bu iki bu romanda biz buna rast gəlirik; roman içində roman.

1960-cı illərdə “Yüz ilin tənhalığı”ndan əvvəl başqa bir sovet yazıçısı Mixail Bulqakovun “Ustad və Marqarita” əsəri işıq üzü görmüşdür. Hətta Markesin “Yüz ilin tənhalığı”nı yazarkən M.Bulqakovun o vaxtanan oxumadığı bu romandan təsirləndiyini qeyd edənlər də var idi. Bizim təhlilə cəlb etdiyimiz “Qətl günü” romanında Bulqakovun bu əsəri ilə səsleşən məqamlar tapmaq mümkündür. Amma bu artıq başqa bir tədqiqat işinin mövzudur. “Qətl günü” romanında biz Markesin sonralar yazdığı (70-ci illər) “Patriarxın payızı” romaniyla həm mövzu, həm də üslubca səsleşən məqamlara rast gəlirik. “Qətl günü” romanında təkə ciddi istedadın yox, həm də biliyin və savadın təsiri duyulur. Eyni fikri Markes haqqında da demək olar. Markes ona təsir edən yazıçılar haqqında açıq-aydın danışır. Bu mənada Yusif Səmədoğlunun Markesdən qətiyyə təsirlənmədiyini qeyd edə bilmərik. Lakin “Qətl günü” əsərini şagird əsəri kimi qiymətləndirmək də düzgün olmazdı. Bu romanda kifayət qədər bioqrafik məqamlar var və Azərbaycan tarixinin gerçəkliyinin və reallığının, yaxın və uzaq dövrlərdə baş verənlərin böyük istedadla, yüksək intellekt və emosionallıqla qələmə alınması bunun sübutudur.

Q.Q.Markes yaradıcılığı Anarın, Y.Səmədoğlunun, Ə.Əylislinin, Maqsud İbrahimbayov və Rüstəm İbrahimbəyov qardaşlarının, Elçinin, İ.Məlikzadənin, M.Süleymanlının, daha sonrakı nəsilləri A.Məsudun, S.Budaqlının, M.Orucun və b. yaradıcılığına təsir göstərmişdir. “Magik realizm” adlanan poetik-estetik üslubun təsiri sözün geniş mənasında başa düşülməlidir.

Biz Y.Səmədoğlunun üç xronotop müstəvisindəki insan və cəmiyyət təsvirini, Ə.Əylislinin Buzbulaq adlandırdığı gerçək və xəyali vətəni, Elçinin Bakıtrafi – Abşeron dünyasındakı Baladadaşla simvollaşan “qədəş dünyasını”, Anarın, Mövlud Süleymanlının, K.Abdullanın, A.Məsudun və b. bədii xəritəsindəki simvolik məkanları, real və irreal zaman koordinatlarını, tam müsbət, tam mənfi deyə dəyərləndirə bilməyəcəyimiz qəhrəmanlarını bilavasitə Q.Markesin təsiri ilə yaradıldığı iddiasında deyilik. Məsələnin bu şəkildə qoyuluşu elmi-metodoloji baxımdan da doğru sayıla bilməz.

Amma eyni zamanda böyük bir ədəbiyyatın havasının, biz cənublular, şərqlilər üçün hardasa doğma olan ab-havasının çağdaş Azərbaycan nəsrinə gəlməsində Q.Markesin rolunu görməməzliyə vurmaq da mümkün deyildir.

Müəyyən mənada kodları, milli etnik psixologiyası, temperament tipi yaxın olan xalqların, ölkələrin bir-birinə təsir imkanları, ədəbi-poetik təsir

imkanları daha artıqdır və burada heyrətlənəcək heç bir şey yoxdur. Bu baxımdan, “Yüz ilin tənhalığı” romanının Azərbaycan nəsrinə yaxınlığı, doğmalığı da təbii sayılmalıdır.

Bizcə, Azərbaycan yazıçıları Y.Səmədoğlunun və ya Mövlud Süleymanlının Q.Markesdən qidalanması, öz folkloruna, mif dünyasına, adət-ənənələrinə yeni baxış bucağının tapılması, bu müəlliflər üçün də yeni yaradıcılıq üfüqləri açmışdır. Bu baxımdan, Azərbaycan ədəbiyyatına daha çox yaxın olan Çingiz Aytmatovun da Q.Q.Markesdən təsirlənməsi, ədəbi impuls alması tamamilə təbiidir. Ş.Aytmatovun “Gün var əsrə bərabər” romanında Q.Q.Markesin müsbət təsiri açıq-aydın şəkildə görünməkdədir. Xeyrlə şərin mücadiləsini təsvir edən yazıçı, qəzavü-qədər kimi anlayışları ön plana çəkərək dini-fəlsəfi, miflik-psixoloji amilləri ədəbi-estetik dəyərə çevirməyi bacara bilmişdir. Dünya ədəbiyyatı təcrübəsinə, o cümlədən Q.Q.Markes və ümumən Cənubi Amerika nəsr təcrübəsinə söykənən yazıçı Asiya baxış bucağı ilə Cənubi Amerika baxış bucağını birləşdirərək fantastik poetik roman təcrübəsi ilə yazdığı “Gün var əsrə bərabər” romanı ilə öz yaradıcılığının zirvəsinə qalxmış və bu əsər dünya ədəbiyyatı standartları ilə yüksək dəyərləndirilmişdir.

Ümumiyyətlə, irrealılıqla reallığın, irrasional-miflik başlanğıcrla rəsonal-fəlsəfi başlanğıcın üzvi bağılılığı Markes yaradıcılığında o qədər ustalılıqla təqdim olunmuşdur ki, oxucu metafizik təfəkkürlə elmi-fəlsəfi təfəkkürü ədəbi həmhüdüdlük sahəsində görə və dərk edə bilər. Q.Q.Markes poetikasında metafora nə qədər böyük rol oynasa da, hər şeyi metafora həll etmir.

Markes yaradıcılığının Azərbaycan ədəbiyyatına təsir dairəsi çox genişdir, və bu təsir hələ də bitməyib, davam edir. Amma öz müəllifinə dünya şöhrəti gətirən və əlli ilə yaxındır ki, bir çox dillərdə sevilə-sevilə oxunan məşhur “Yüz ilin tənhalığı” romanıyla Azərbaycan nəsrində ən çox səsləşən əsər Mövlud Süleymanlının 1980-ci ildə yazdığı “Köç” romanıdır. Elə həmin il “Azərbaycan” jurnalında çap olunan bu əsər oxucular arasında geniş rezonans doğurmuşdur.

Yaradıcılığa şeirlə başlayan müəllifin poetik istedadı radionun “Bulaq” verlişini hazırlayarkən xalq yaradıcılığı, adət-ənənələri ilə bağlı qazandığı bilgilər ona milli ruhlu, koloritli bir roman yazmağa kömək etmişdir. Amma bütün milliliyi, hətta bəzi məqamlarda etnoqrafikliyi və ornamentallığı ilə bərabər, romanda Markesin təsiri də açıq-aşkar hiss olunur. Əgər belə demək mümkünsə əsərdə müəllifin Qarakəllələr kökü üzərində qurduğu “dünya modeli” ilə “Yüz ilin tənhalığı”ndakı Makonda

arasında kifayət qədər bənzərliklər tapmaq mümkündür. Təbii ki, burda söhbət təbiət və mənzərə bənzərliklərindən yox, Qarakəllələrin yurd saldıği yerin adamlarıyla Makondalılar arasındakı bənzəyişdən gedir. Başda hər iki nəslin yaddaş mücəssəmələri sayılan, yaşı yüzü adlanmış bir cüt qarı, Hürü nənə və Ursula olmaqla, hər iki nəslin taleyində və xasiyyətlərində bənzəyişlər tapmaq çətin deyil. Ən birinci bənzərlik təkrardır. Adların, bəzən talelərin təkrarı. Makondonu quran Buenndiyalar nəslində birinci, ikinci, üçüncü Aureliyanolar, Xose Arkadiolar, Amarantalar olduğu kimi Qarakəllələr nəslində də belələri çoxdur.

Ümumiyyətlə, 1970-ci illər ədəbiyyatında ara-sıra rast gəlinən bu motiv, yəni, hadisələri qabaqcadan görmək qabiliyyəti, bəlkə də, Markesin romanlarından daha çox amerikan yazıçısı Stiven Kinqin o illərdə çap olunmuş və oxucular arasında böyük rezonans doğurmuş “Ölü zona” romanının təsiri ilə bağlıdır.

Amma istənilən halda, müəllifin kiminsə təsiri ilə və ya təsirsiz yaratdığı İmir obrazı özü çox təsirli və yaddaqalan obrazdır. Eyni sözləri Azərbaycan nəsrinin çox maraqlı nümunələrindən biri olan, yüksək poetik dillə yazılmış “Köç” romanındakı bir çox başqa obrazlar haqqında da demək olar.

Hər iki romanın sonluqları da zihər sanki bir-birinə bənzəyir. “Yüz il tənhalıg”ın sonu həm də Makondonun sonudur. Əgər Makondonu içəridən dağıdan, görünür, haçansa doğurdan da lənətə gəlmiş Buendiyalar nəslinin daxili problemləri, heç bir qadağa tanımamaqları, hər şeydən azad olub ancaq öz istəklərinin əsiri olmaqları və buna görə də həm özlərinin, həm də başqalarının başına gətirdikləri müsibətlədirsə, çöldən dağıdan xarici banan şirkətinin Makondonun böyründə saldıği şəhərcik və bu şəhərciyin Makondoya dağıdıcı təsiridir.

Qarakəllələr yurdunu dağıdan isə onların qan düşmənləri Qanıq nəslinin Lemsə Qurtanın süd zavoduna, evlərinə, tövlələrinə yiyələnməsi, hətta Qurtanın daş karxanasından daş gətirib Qarakəllələr yurdunda böyük bir ev tikməsidir. Yəni, zahirən nə qədər cazibədar görünsə də, əslində, feodal-patriarxal münasibətlərin hökm sürdüyü bu yurda kapitalizmin soxulmasıdır.

Beləliklə 60-80-ci illər nəsr, eləcə də çağdaş günlərimizdə Azərbaycan ədəbiyyatı dünya ədəbi prosesinin hadisələri, yeni bədii nailiyyətləri zəminində öz yaradıcılıq axtarışlarını davam etdirməkdədir.

Dissertasiyanın “Nəticə” hissəsində tədqiqat zamanı əldə edilmiş elmi-nəzəri nəticələr ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqatın əsas müddələri müəllifin nəşr olunmuş aşağıdakı əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. “Əsrin romani”ni yazan sənətkar. “Filologiya” jurnalı. (Gənc tədqiqatçıların elmi konfransının məqalə və tezisləri), V kitab, Bakı, 2003,səh.68-71

2. XX əsr Latin Amerikasına romanının özünəməxsus xüsusiyyətləri. “Dil və ədəbiyyat” (beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal), Bakı, 2005, №1 (43), səh.87-89

3. Markesin “Palkovnikə məktub yoxdur” və Heminqueyin “Qoca və dəniz” əsərlərinin qəhrəmanları arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətlər. “Dil və ədəbiyyat”, (beynəlxalq elmi nəzəri jurnal), Bakı, 2006, №6 (54), səh.82-83

4. Qabriel Qarsia Markesin “Yüz ilin tənhalığı” romanında realizm və magizm elementlərinin sintezi. “Elmi axtarışlar” jurnalı, Bakı, “Səda”, 2006, № 28

5. Rus edebiyatında Kuran motifləri araşdırılıyor. İstanbul Aydın Üniversitesi uygulama dergisi, 2012/10, səh.34-35

6. Çağdaş Azərbaycan edebiyatında 60lı illərin yeri və önemi. Turandergisi, İstanbul, 2013/19, səh.169-173

7. Çağdaş Azərbaycan edebiyatında Stalin soykırımı. Türk dünyasını işıqlandıranlar: M. Akif Ersoy, Hüseyn Cavid. Beynəlxalq konfransın materialları, Bakı, 2013, səh.308-311

8. Çağdaş Güney Amerika və dünya edebiyatı bağlamında G.G. Marquez yaradıcılığının ana çizgileri. Milli medeniyet, Afyonkarahisar, Kazan, 2014, №25, səh.213-225

9. Q.Q.Markes yaradıcılığı magik realizm cərəyanının zirvəsi kimi. ADU, Elmi xəbərlər, 2016/4

10. Q.Q.Markesin və Y.Səmədoğlunun yaradıcılıqları arasındakı paralellər. ADU, Dil və ədəbiyyat, 2016/4

**Творчество Г.Маркеса и поэтика азербайджанской прозы
1960-80-х годов**

РЕЗЮМЕ

Проблема влияния мирового литературного процесса на национальные литературы, в том числе азербайджанскую относится к числу наиболее актуальных. Особенно богатый материал в этом плане представляет опыт современной азербайджанской прозы в контексте творчества видных мастеров мировой литературы.

Автор резюмируемой диссертации вполне обоснованно рассматривает азербайджанскую прозу 60-80-х годов как составную часть мирового литературного процесса, акцентируя внимание на оригинальных проблемах тематики и поэтики, обуславливающих новизну этой прозы как литературного явления. В диссертации представлено последовательное научное рассмотрение литературно-эстетических факторов, определивших уникальность прозы современного колумбийского писателя Габриэль Гарсиа Маркеса, вошедшей в мировую литературу под названием «магический реализм».

В диссертации с опорой на положения мирового литературоведения исследуются и факты азербайджанской литературной критики, особенно касательно вопросов формирования в ней выразительных форм под влиянием Г.Маркеса.

Научная концепция исследования реализована на основе соответствующего анализа конкретных образцов азербайджанской прозы 60-80-х годов. Основным объектом сопоставительного рассмотрения является творчество Ю.Самедоглу, Анара, Эльчина, М.Сулейманлы,и других, привлеченное к анализу в контексте и на уровне таких эстетических категорий, как повествовательная поэтика, хронотоп, художественная деталь, условность мифа и фантасмагории.

Creativity of G.Marquez and Azerbaijan prose in 1960-80 years

SUMMARY

The problem of influence of world literary process on national literatures, including Azerbaijan literature is among more actual issues. In this regard, modern Azerbaijani prose's experience in the context of creativity of prominent writers of world literature plays an important role.

Author of summarized theses defines with good reason Azerbaijan prose of 60-80 years as a component element of world literary process, focusing attention on original problems of subject and poetics, causing novelty at this prose as the literary phenomenon. Consecutive scientific consideration of literary-esthetic factors presented in the dissertation defined uniqueness of prose G.Marquez, which entered into the world literature under the name "magic realism".

In this thesis based on the position of world literary criticism, the facts of Azerbaijani literary criticism, particularly regarding questions of expressive forms under the influence of G.Marquez are investigated.

Scientific research conception is realized on the basis of relevant analyses of concrete samples of Azerbaijani prose in 60-80 years. The main subject for comparative consideration is the creativity of J.Samedogly, Anar, Elchin, M.Suleymanli, analyzed in the context on the level of such esthetic categories as narrative poetics, chronotope, art detail, conventional myth and phantasmagoria.

Kağız formatı: 60/84 16/1

Sayı: 100

AMEA-nın mətbəəsində çap olunmuşdur

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ им. НИЗАМИ**

На правах рукописи

НИГЯР РАМИЗ ГЫЗЫ АЛИЕВА

**ТВОРЧЕСТВО Г.МАРКЕСА И ПОЭТИКА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПРОЗЫ 1960-80-х ГОДОВ**

5706.01 – Азербайджанская литература

5718.01 – Мировая литература (колумбийская литература)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание научной
степени доктора философии по филологии

БАКУ – 2016

